KOHTI ALKOHOLIPOLIITTISTA KONSENSUSTA?

Liiketaloustieteellisen tutkimuslaitoksen lokakuussa julkaistu selvitys alkoholijuomien vähittäismyynnin vapauttamisen vaikutuksista pelkistää erinomaisesti ne vaihtoehdot ja niiden seuraukset, joiden eteen Suomi EU-jäsenyyden takia lähivuosina joka tapauksessa joutuu. Linja on valittava kolmessa suhteessa: 1) millaiseen jakelujärjestelmään, 2) millaiseen vero- ja sitä kautta hintatasoon ja 3) millaiseen vähittäismyyntimonopoliin (jos se säilytetään) pyritään.

SAATAVUUS

Saatavuuden ja verotason muutosten arviointiperusteena kauppa- ja teollisuusministeriön tilaama LTT:n tutkimus käyttää Stakesin Alkoholipoliittisen tutkimusyksikön erikoistutkijan Esa Österbergin laskelmia, jotka puolestaan perustuvat hänen Alkoholipolitiikka-lehdessä (2/94) julkaistuun artikkeliinsa.

Jos vero- ja hintataso säilyisivät ennallaan, alkoholijuomien myynnin vapauttaminen eli saatavuuden roima lisäys vaikuttaisi suhteellisen vähän kokonaiskulutuksen tasoon. LTT arvioi kahta vaihtoehtoa:

1. Vain mietojen, alle 14-prosenttisten juomien (miedot viinit, vahva olut, siiderit) myynti sallitaan päivittäistavarakaupoissa:

kulutuksen muutos, %	
miedot viinit	+ 60
väkevät viinit	0
väkevät juomat	– 5
oluet	0

2. Myös väkevien juomien myynti vapautuu:

kulutuksen muutos, %	
kaikki viinit	+ 50
väkevät juomat	+ 10
oluet	0

Kun nämä muutokset käännetään puhtaana alkoholina lasketun kokonaiskulutuksen kielelle, ykkösvaihtoehto tarkoittaisi asukasta kohden lasketun keskiarvon eli 6,6 litran (vuonna 1995) kasvua noin 7 litraan ja kakkosvaihto noin 7,3 litraan. Tähänastinen tilastoitu huippuluku ennen lamaa oli 7,7 litraa.

Vaikka kokonaiskulutus ei sanottavasti kasvaisi, myynnin rakenne muuttuisi huomattavasti. LTT:n raportti arvioi, että ykkösvaihtoehdossa mietojen juomien vapautuvasta myynnistä 80 prosenttia (arvoltaan 2 mrd. mk) siirtyisi päivittäistavarakaupoille ja kakkosvaihtoehdossa siirtymä olisi 75 prosenttia (arvoltaan 5 mrd. mk).

VEROTASO

Jos hintapaineita ei olisi, monopolin purkamisen kulutusta nostava vaikutus jäisi siis vähäiseksi. Mutta olennaisin haaste tällä hetkellä on juuri alkoholijuomien suomalaisen verotason ja sitä kautta hintatason korkeus suhteessa naapureihin. Viime vuosina paine on tullut itä- ja eteläsuunnasta, ja arvion mukaan tilastoimattoman kulutuksen osuus olisi viime vuosina tästä syystä kasvanut 15 %:sta 30 %:iin tilastoidusta – eli litrasta kahteen litraan puhdasta alkoholia asukasta kohden. Lisäksi muutaman vuoden kuluessa tuliaisviinarajat EU-maiden suuntaan jouduttaneen sopeuttamaan nykyiseen EU-tasoon. Johtopäätös tuntuisi olevan: verotasoja on alennettava.

Mutta kuinka paljon, miten nopeasti – ja minkälaisin seurauksin?

Jos pyritään siihen, ettei Suomen ja EU-maiden välinen alkoholijuomien hintatasoero houkuttelisi ns. matkustajatuonnin rajuun kasvuun, kotimaista valmisteverotasoa pitäisi laskea tuntuvasti – pitkällä sihdillä ehkä lähelle Tanskan nykytasoa.

Suomen verotaso on tällä hetkellä EU:n kärkeä. Suomen ja Tanskan nykyiset erot ovat (valmistevero mk/litra):

	viinat	viinit	oluet
Suomi	120	18	7,7
Tanska	91	5,1	2,5

Jos verot sopeutetaan Tanskaan tasoon, hinnat laskisivat seuraavasti: viinit 30 %, väkevät juomat 20 %, oluet 40 %.

Tämän seurauksena esim. Koskenkorva-pullon hinta alenisi noin 15 mk ja keskiolutpullon noin 2 mk.

Pelkkä vero/hintatason laskeminen Tanskan tasolle kasvattaisi kokonaiskulutuksen nykyisestä 6,6 litrasta 8,8 litraan puhdasta alkoholia /asukas. Verotason painaminen Saksan tasolle nostaisi luvun 11,1 litraan. Arviot osoittavat, kuinka keskeinen merkitys hintatasolla – verrattuna saatavuuden muutoksiin – on kokonaiskulutuksen kehitykselle.

MONOPOLI

LTT:n raportti toteaa, että jo ETA-neuvottelujen yhteydessä EU ilmoitti, ettei sillä ole mitään alkoholijuomien vähittäismyyntimonopolia vastaan, mikäli monopoli ei käytä väärin määräävää markkina-asemaansa. Väärinkäyttöä kuitenkin vahvasti epäillään: raportin mukaan Alko-konsernin toimintaa on kritisoitu mm. seuraavista syistä:

– Konsernin vähittäiskauppa- ja tukkukauppatoiminnot sekä logistiikkapalvelut toimivat samassa yhtiössä;

– Alko Oy:n hinnoittelukertoimet ovat sellaiset, että ne suosivat eräitä Primalco Oy:n tuotteita;

– Tukkuostajana Alko Oy hyötyy myymälöidensä myynnistä, mikä merkitsee muita alkoholin tukkukauppoja parempia hankintaehtoja sekä logistisia palveluja maahantuonnissa ja kuljetuksissa;

– Alko Oy ei korvaa tavarantoimittajalle, jos tämä itse huolehtii tuotteidensa toimituksista suoraan Alkon myymälöille.

Kilpailuvirasto onkin kaikissa lausunnoissaan todennut, että vähittäismyyntimonopoli tulisi joko purkaa tai sitten ainakin erottaa oikeudellisesti ja toiminnallisesti alkoholijuomien tuotannosta, tuonnista ja tukkukaupasta.

Alko-ongelma on raportin mukaan ratkaistavissa kolmella tavalla: myynti vapautetaan kokonaan (luvanvaraiset myyntioikeudet), myynti vapautetaan vain alkoholijuomien erityisliikkeisiin (kilpailevat erikoismyymäläketjut), vain mietojen alkoholijuomien myynti vapautetaan (jolloin väkevien myynti jäisi Alkon yksinoikeudeksi). Valtion verotulojen kertymään myynnin vapauttamisella ei olisi välitöntä vaikutusta.

"KOKONAISRATKAISU"

Vaikka raportti ei päädykään suosittamaan, mitä nyt pitäisi tehdä, sen esittämien arviointien rivien välistä tuntuisi kasvavan kuin itsestään eräänlainen alkoholipoliittinen kokonaisratkaisu, joka saattaisi tyydyttää keskeisten intressitahojen pyrkimyksiä ja luoda järjestelmälle kestävän pohjan.

Mielipidetutkimusten perusteella tiedetään, että kansan valtaenemmistö olisi valmis vapauttamaan mietojen juomien (viinit, vahva olut, siiderit) myynnin kokonaan. Vielä suurempi enemmistö taas on sitä mieltä, että väkevien myynnin olisi syytä pysyä Alkon yksinoikeutena.

Lähes kaikki intressitahot puolestaan näkevät, että nykyinen valmisteverotaso on liian korkea ja johtaa vain tilastoimattoman kulutuksen enenevään kasvuun, mitä pitemmälle aika kuluu. Kuitenkin liian nopea verotason lasku – yhdessä saatavuuden samanaikaisen kasvun kanssa – aiheuttaisi voimakkaita kulutus- ja haittatason heilahteluja. Hintatason sopeuttamiselle pitäisi saada aikaa – ja siksi Suomi on pyrkinyt jatkamaan EU-tuliaisviinojen poikkeusrajojen kestoa.

Näistä aineksista voisi syntyä seuraavanlainen toimintamalli: 1) mietojen, alle 14-prosenttisten juomien myynti vapautettaisiin luvanvaraisesti päivittäistavarakauppoihin, 2) alkoholijuomien valmisteveroja laskettaisiin asteittain tuliaisviinapaineen kannalta riittävästi (aivan Tanskan tasolle tuskin on tarvis mennä) sinä aikana, kun poikkeusrajoitukset EU:n suuntaan ovat voimassa ja 3) pitkäripainen irrotettaisiin Alko-konsernista omaksi yhtiökseen, jolloin epäilyt määräävän markkinaaseman väärinkäytöstä hälvenisivät ja Alko Oy:lle jäisi pysyvä yksinoikeus väkevien juomien myyntiin.

On selvää, että kokonaiskulutus tulisi muutosten ansiosta kasvamaan. Tällä mallilla kasvu vain ohjautuisi voittopuolisesti tilastoidun kulutuksen piiriin. Parhaassa tapauksessa kävisi niin, että se "ylimääräinen" litra puhdasta alkoholia, joka parin viime vuoden aikana on ilmestynyt tilastoimattomaan kulutukseen, siirtyisi tilastoidun kulutuksen puolelle, eikä todellinen kokonaiskulutus ehkä kasvaisi lainkaan tai vain vähän. Silloin osa siitä verotulojen menetyksestä, joka valtiolle koituisi valmisteverojen alentamisesta, korvautuisi "veropohjan" laajentumisella.

Vähäinen merkitys ei olisi silläkään, että mietojen myynnin vapautuessa kansalaiset kokisivat Suomen jättäneen hyvästit toisen tasavallan aikaiselle "holhousmentaliteetille".

MATTI VIRTANEN